

Језик данас

НОВА СЕРИЈА

ГЛАСИЛО МАТИЦЕ СРПСКЕ ЗА КУЛТУРУ УСМЕНЕ И ПИСАНЕ РЕЧИ

САДРЖАЈ

Норма

Марина Баги, Александра Томашевић

О дистрибуцији насловака у инсјрументјалу једнине код именица женској рода на консонантј 1

Осветљавања

Радојица Јовићевић

Уз нека имена везана за Милецеву 9

Бојана Милосављевић

О једном називу из лексичко-семантичке групе nomina politicus – другосрбијанац 14

Преиспитивања

Ђорђе Стефановић

О сјручној речи футинг 20

Поводом

Ђорђо Сладоје

Велики јосао и мале језичке ијре 24

Мали савети 27

Одлуке Одбора за сјандардизацију срјској језика 30

Писци о језику 34

УРЕДНИЦИ

Академик ИВАН КЛАЈН (1997–2005)
Др РАДА СТИЈОВИЋ (2014–)

УРЕДНИШТВО

Др РАДА СТИЈОВИЋ (главни и одговорни уредник)
Др НАТАША ВУЛОВИЋ ЕМОНТС
Др РАЈНА ДРАГИЋЕВИЋ
Др РАДОИЦА ЈОВИЋЕВИЋ
Др ДУШКА КЛИКОВАЦ
Др ВЕСНА ЛОМПАР
Др АЛЕКСАНДРА МАРКОВИЋ
Др МАТО ПИЖУРИЦА
Мр ОЛГА САБО
Академик МИЛОСАВ ТЕШИЋ

Језик данас

Адреса Уредништва: 21000 Нови Сад, ул. Матице српске бр. 1
Телефон: 021/420-199, лок. 265
Издавач: Матица српска
Цена: 200,00 динара

Технички секретар
Катјарина Сунајко

Коректор
Тајјана Пивнички Дринић

Технички уредник
Вукица Туцаков

Корице

Оскар Штјефан

Компјутерски слог
Владимир Вајић, ГРАФИТ, Петроварадин

Штампа
САЈНОС, Нови Сад

Језик данас на интернету:
www.maticasrpska.org.rs/jezik_danas
e-mail: ksunajko@maticasrpska.org.rs

Рукописи се не враћају

Министарство културе и информисања Републике Србије
финансијски је помогло штампање овог гласила Матице српске

CIP – Каталогизација у публикацији
Библиотека Матице српске, Нови Сад
808

ЈЕЗИК данас : гласило Матице српске за културу усмене и писане речи / главни и одговорни уредник Рада Стијовић. – 1997, бр. 1-2005, бр. 21/22 ; Н. с. Год. 1 (10), бр. 1/2 (2014)– . – Нови Сад : Матица српска, 1997–. – 24 cm

Тромесечно.

ISSN 0354-9720 = Језик данас
COBISS.SR-ID 126253063

О ЈЕДНОМ НАЗИВУ ИЗ ЛЕКСИЧКО-СЕМАНТИЧКЕ ГРУПЕ *NOMINA POLITICUS* – ДРУГОСРБИЈАНАЦ

Једна од врло честих речи у данашњем политичком дискурсу јесте реч *другосрбијанац*. Поред ње, јавља се и њена лексичка варијанта *другосрбин* (обично у мн.), као и сличне творенице – *другосрбијански*, *другосрбијанцијина*, *другосрбијанцијиво*, па и антоними – *јевросрбијанац*, односно *јевросрбин* (обично у мн.). Широј јавности није потпуно јасно значење лексеме *другосрбијанац*, те су неретки наслови у медијима и на интернетским форумима *Ко су другосрбијанци и како су насјали?*¹

Реч *другосрбијанац* припада релативно новој лексиси у сфери *nomina politicus*. Термином *nomina politicus* означавају се у лексикологији имена припадника друштвених покрета, политичких партија и организација, поборника какве идеологије и сл. (ЗАВАРЗИНА 2004: 65). У српском језику у ту групу би спадале, нпр., речи: *комунист(а)*, *социјалист(а)*, *демократ(а)*, *иницијатив(а)*, *хилеровац*, *најтовац*, *зајадњак*, *најредњак*, *есеецовац*, *есенесовац*, *деесесовац*, *удбац* итд. Ова лексичко-семантичка група је отвореног типа будући да се са променама на друштвенополитичком плану и она мења. Тако, у зависности од политичких прилика у друштву, поједини називи из ове групе могу да чине активну и актуелну лексику, која у одређеном тренутку може бити и врло фреквентна у јавном говору (нпр. у време изборних кампања и сл.). Данас су, рецимо, актуелни називи *демократ(а)*, *социјалист(а)*, *зајадњак*, *најредњак*, *најтовац*, *сорошевац* и др. Друге пак речи из ове лексичко-семантичке групе, услед промена на друштвеном, историјском и политичком плану, потиснуте су из употребе, те припадају историзмима, као што су то: *карађорђевићевац*, *обреновићевац*, *сјаљиновац*, *шездесетоосмац* и др. С друге стране, неки називи се, са појавом нових политичких партија, идеја, политичара, лидера и др., јављају као околионализми и неологизми, као нпр.: *бајденовац*, *јирамјовац*, *макроновац*, *орбановац* и др. У неологизме би спадао и назив *другосрбијанац*.

На употребном плану, већина речи из ове групе конотативно је обојена, и то негативно, те се међу овим речима налази и погрдна, пејоративна лексика (ЈОВАНОВИЋ 2018: 365), с тим што је за неке периоде та пејоративизација лексике била израженија (нпр. за период комунизма).

Речи из групе *nomina politicus* у политичком дискурсу имају тенденцију да проширују своје значење. То семантичко ширење праћено је управо пе-

¹ В. нпр. сајтове <http://srbskenovine.com>, <https://vidovdan.org>, <http://www.pogledi.rs>

јоративизацијом, те се у говору политичара једне политичке оријентације ове речи најчешће користе као погрдна имена не само за припаднике, следбенике другачије политичке оријентације, већ уопште за све идеолошке и политичке противнике.² Описни речници српског језика пак називе из групе *nomina politicus* обично неутрално дефинишу у оном суженом значењу (нпр. *хитлеровац* ‘Хитлеров присталица, нацист(а)’), и то, како сматра И. Клајн, из политичких обзира (Клајн 2003: 210). Ретко наводе и друга значења која ове речи у говорној пракси добијају, упркос томе што су јасно уочљиве како њихова семантичка дисперзивност тако и њихова пејоративна маркираност.³

Назив *друјосрбијанац*, у творбеном погледу, припадао би именичким изведеницама од географских имена на *-ија*. Творбено је мотивисан именичком синтагмом *друја Србија*, од које је суфиксом *-анац* добијена изведеница *друјосрбијанац* (Клајн 2003: 52). На тај начин настала је и именица *Србијанац*. Међутим, мотивна синтагма *друја Србија* овде нема значење географског имена те ни изведеница *друјосрбијанац* није по значењу етноним иако по творбеном моделу припада тој групи речи.⁴ Да није етноним, показује и то што се пише малим, а не великим почетним словом како се иначе пишу етноними у српском језику. Синтагма *друја Србија* потиче из наслова књиге *Друја Србија*, односно из наслова збирке политичких текстова објављених 90-их година XX века. У тој збирци објављени су текстови (јавни говори) неколиких аутора (интелектуалаца грађанске оријентације), који су пропегирани политичке идеје другачије од оних које су биле актуелне у време када је зборник текстова објављен.⁵ Придевски атрибут *друји* у овом називу *друја Србија* тако има значење ‘друкчији, другачији од уобичајеног, различит од онога на кога или на шта се мисли’, те назив књиге *Друја Србија* упућује на значење ‘другачија Србија, Србија различита од дате, актуелне’ и не реферира на назив државе. Из тог разлога можемо рећи да се *друјосрбијанац*, као *nomina politicus*, од других речи из ове групе издваја управо по том творбеном аспекту будући да по начину постанка наликује етнонимима, али то у суштини није, што ће се даље у нашој семантичкој анализи и показати.

² Те лексичке тенденције Ј. Јовановић у докторској дисертацији показује на примерима семантичке дисперзије речи *усташа* и *фашиста* (Јовановић 2018: 370–372).

³ Уп. нпр. опис речи *фашист* и *хитлеровац* у Речнику МС.

⁴ По истом творбеном моделу настали су и етноними *Аустријанац*, *Аустралијанац*, *Венецијанац*, *Сицилијанац*, *Белгијанац*, *Персијанац* итд. (Клајн 2003: 52).

⁵ Реч је о књизи зборнику *Друја Србија*, ур. Ивана Чоловића и Аљоше Мимице, Београд: Плато, Београдски круг, Борба, 1992. Више о свему томе из угла политике и социологије писао је С. Антонић у књизи *Вишијевска Србија*, Београд: Чигоја штампа, 2011.

Друјосрбијанцима су се најпре, у говору политичара другачијег усмерења, називали интелектуалци, политичари и активисти који су у поменутој књизи политичких текстова под називом *Друја Србија* имали објављене текстове и били поборници те тзв. другачије Србије (проевропске, либералне, грађанске и сл.). Ово изворно значење речи *друјосрбијанац* – ‘интелектуалац грађанске оријентације који је објавио текст у књизи *Друја Србија*’ – мало је познато нашој јавности управо зато што се значење именице *друјосрбијанац* временом уопштавало, па се тим именом данас у говору једне групе политичара и њихових присталица називају сви они који имају политичке ставове сличне ставовима оних који су објавили текстове у књизи *Друја Србија*. Наводимо неке примере савремене употребе ове лексеме:

1) Такође, и „друга” Србија није одувјек била лишена религијских заноса; у стилу Сент-Егзиперија би се могло рећи да су „сви *друјосрбијанци* некада били националисти и вјерници, само их се мали број данас тога сјећа” (Дарко Ћого, Нова српска политичка мисао). 2) Наравно, као и у свим другим случајевима, и овдје важи правило да се перцепција разликује од аутоперцепције, тако да ‘традиционални православни вјерник’ у очима *друјосрбијанца* углавном доживљава метаморфозу у задриглог балканског примитивца неолитске магијске религиозности, насупрот кога стоји еманциповани мислећи субјект, ослобођен свих предрасуда, па и религијских празновјерица (Исто). 3) *Друјосрбијанци* су ову свечаност назвали циркусом, не пропуштајући прилику да скрену пажњу како је изградња града посвећеног Андрићу опасан и монструозан пројекат (Раденко Тошић, Нова српска политичка мисао). 4) Посматрајући босански рат из београдске, кругодвојкашке перспективе, *друјосрбијанци* су главна сазнања о том рату стекли из сумњивих и политизованих хашких оптужница, што им је било довољно да донесу коначан суд, евидентирају геноцид и припишу га Србима. Ништа лакше од преписивања (Исто). 5) Београдски круг чинили су тад највиђенији *друјосрбијанци*. Осим Чоловића, ту је била и Латинка Перовић (Павле Ћосић, на сајту Нова српска политичка мисао).

Паралелно са уопштавањем значења речи *друјосрбијанац* све израженија је бивала њена негативна конотација. Тај процес пејоративизације ове речи потврђују примери употребе ове речи за изражавање различитих експресивних и емотивних ставова – од неодобравања до презирања оних који се тако именују⁶:

⁶ Једно од запажања Р. Драгићевић у вези са настајањем нове лексике јесте следеће: „Главна тенденција у мотивацији за настајање нове лексике јесте експресивизација. Циљ експресивизације новонастале лексике најчешће је обезвређивање људи, идеја, појмова итд. Пејоративизација се најефектније постиже изналажењем мотивације у речима које означавају вулгарне и баналне садржаје. Због тога се може закључити да се основне тенденције у настајању српске лексике крећу у следећем смеру: експресивизација – пејоративизација – банализација” (Драгићевић 2020: 9).

1) *Друјосрбијанци* свој сопствени народ, културу, вјеру и наслеђе сматрају радиоактивношћу (Ђорђе Бојанић, на сајту Српска историја). 2) *Друјосрбијанци* су аутошовинисти, они који презиру „свој” народ, а љубе скуте нашим целатима (нема аутора, на сајту Србске новине).

С друге стране, с таквим емотивно-експресивним набојем назив *друјосрбијанац* се често појављује у истом реченичном контексту с другим пејоративима како из групе *nomina politicus* тако и из других група речи којима се погрдно именује или квалификује човек: *самойорицаши*, *људскојправаши*, *аујошовинистиа*, *фаџисџиа*, *самомрзећи Срби* и др.:

1) Из тих и таквих околности су се изродили *друјосрбијанци*, аутошовинисти и самомрзећи Срби (на сајту Србин инфо). 2) *Друјосрбијанци* су секта ограничених видика (Владимир Димитријевић, на сајту Правде). 3) Имали смо тушта и тма етикете. Ово су (и били и остали) мондијалисти, глобалисти, грађанисти, *друјосрбијанци*, либерали, комуњаре, самопорицаши, људскоправаши (Алексеј Кишјухас, на сајту Грађанске Војводине „Аутономија”).

У језичкој грађи смо нашли и занимљив истокоренски антоним – *јрвосрбијанац*, односно *јрвосрбин* (обично у множини). Овај назив је у овом антонимијском односу са називом *друјосрбин/друјосрбијанац* развио значење ‘прави, изворни, аутохтони Србин, Србин какав треба да буде и сл.’, изједначујући се појмовно са родољубом, патриотом и сл.:

1) *Првосрбијанци* за себе кажу да су праве патриоте, који се боре за Србију (на форуму Крстарица). 2) *Првосрбијанци* су ... праведници, творци државе и заштитници правде (Исто).

То нас пак даље наводи на закључак да је и назив *друјосрбин/друјосрбијанац* у овом антонимијском пару добио ново значење које се може интерпретирати на следећи начин – ‘Србин који није прави, који није аутентичан, веродостојан’, при чему се пак и појмовно супротставља родољубу, патриоти итд., што потврђује и наша грађа:

1) *Друјосрбијанци* су ... велеиздајници који раде за туђе интересе (на форуму Крстарица). 2) Не знам да ли је аутор текста *друјосрбијанац*, да ли мрзи свој народ и да ли је обилазио стране амбасаде (на сајту Озон прес).

Да се назив *друјосрбијанац* усталио као пејоратив у српском језику, показује и његово творбено гнездо. Од именице *друјосрбијанац* суфиксом *-џијина* изведена је пејоративна именица *друјосрбијанџијина* у збирном значењу ‘другосрбијанци’⁷:

⁷ Изведенице од етничких имена (или придева) суфиксом *-џијина* (нпр. *аусџијанџијина*, *иџијалијанџијина*, *енџијина* и др.) у нашим речницима се дефинишу неутрално вероватно, како сматра И. Клајн, из политичких обзира, иако се данас не би могле употребити без пејоративне интенције (Клајн 2003: 210).

1) Либерална *друјосрбијанцијина* влада србском кинематографијом (Ранко Гојковић, на сајту Саборник србско-руски). 2) Цела *друјосрбијанцијина* се окупила (Константин Миловановић, на сајту Погледи).

Реч *друјосрбијанцијина* може имати и значење ‘поглед на живот и свет својствен другосрбијанцима, другосрбијанско схватање и поступање’ које је такође пејоративно:

1) Неопаганизам је опаснији од *друјосрбијанцијине* (Владимир Димитријевић, на сајту Борба за веру). 2) Трагично је то колико је *друјосрбијанцијина* пустила корене у овој земљи (Јелена Вукоичић, на сајту www.in4s.net).

И употреба придева *друјосрбијански* показује да је реч *друјосрбијанац* назив пејоративног значења. Овај придев се у реченици често појављује у синтагматском или у синтаксичком споју са другим речима негативне семантике, какве су нпр.: *чудовишће, клеветиша, лудило* и др.:

1) Зашто *друјосрбијанско* чудовиште жели да прогута ћирилицу? (аутор под именом Сиви тић, на сајту Патриота-срб). 2) Попис *друјосрбијанских* клевета на рачун српског народа уредно води професор и он ће једног дана бити драгоцен грађа за анамнезу *друјосрбијанској* лудила (Драган Добрашиновић, на сајту Борба за истину) и др.

Као прилог, реч *друјосрбијански* нашли смо, међутим, као одређење само глагола говорити – Говорите ли *друјосрбијански*? Да је нека идеологија ушла у фазу декадентне бирократизације види се по језику (Слободан Антонић, на сајту Нова српска политичка мисао). Дати пример показује да се с неodobравањем истиче начин говорења оних који се називају *друјосрбијанци*.

С обзиром на то да је наша анализа спроведена на корпусу скромнијег обима, не можемо тврдити да су овом анализом представљене све употребне вредности лексеме *друјосрбијанац* и да смо у потпуности описали њену семантику и творбено гнездо. Шири корпус верујемо да би дао потврде и за друге употребе речи *друјосрбијанац* и да би јасније показао у којој мери су речи из овог творбеног гнезда стекле препознатљивост и аутономност на појмовном плану. Но, исто тако верујемо да и из овог краћег осврта на реч *друјосрбијанац* и на речи из групе *nomina politicus* могу проистећи извесна запажања, којима желимо и да закључимо ову нашу језичку опсервацију.

Цитирана литература:

- ДРАГИЋЕВИЋ 2020: Рајна Драгићевић. „Оцртавање данашњице у новој лексици: фиксоманија у српским електронским медијима.” *Новоречје* 3, 9–18.
- ЗАВАРЗИНА 2004: Галина Анатолевна Заварзина. „Неологизми в политической сфере.” *Култура речи* 6, 65–67.

ЈОВАНОВИЋ 2018: Јована Јовановић. *Лексика њојрдној значења у именовану човека у српском језику*, докторска дисертација, одбрањена на Филолошком факултету Универзитета у Београду.

КЛАЈН 2003: Иван Клајн. *Творба речи у савременом српском језику*. Део 2. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, Институт за српски језик САНУ; Нови Сад: Матица српска.

РЕЧНИК МС: *Речник српскохрватскоја књижевној језика*. I–VI. Нови Сад: Матица српска, 1967–1976.

Бојана Милосављевић
Учитељски факултет, Београд
bojana.milosavljevic@uf.bg.ac.rs

